

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЗУБРИЦЬКИЙ ІГОР ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 316.624:070.486(477.83/.86)"1918/1939"

**РОЗВИТОК ІДЕЙ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ВІДХИЛЕНЬ
У НЕПОВНОЛІТНІХ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПЕРІОДИКИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1918-1939 РОКИ)**

13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Смерчак Леся Іванівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри соціальної педагогіки та
корекційної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Рень Лариса Василівна,
Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
доцент кафедри соціальної педагогіки.

Захист відбудеться 14 лютого 2019 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 12 січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Вивчення і критичне переосмислення історико-педагогічного досвіду української національної школи, визначення напрямів і можливостей використання спадщини педагогів минулого в освітньо-виховній сфері значно актуалізується на фоні реформаторських процесів, які відбуваються в Україні на сучасному етапі. Кризові явища, що супроводжують процес становлення та розвитку українського суспільства впродовж останніх десятиліть, призвели до загострення соціальних проблем та дестабілізації життя широких мас населення. Як наслідок, не викликає здивування той факт, що у чималій кількості представників підростаючого покоління сформувалося викривлене розуміння моральних та правових норм. Все гострішою на сучасному етапі постає проблема асоціальної поведінки дітей та молоді, що аж ніяк не сприяє соціальній стабільності та призводить до того, що підростаюче покоління відрізняється соціальною інерцією і зазнає значних труднощів у вирішенні соціально-практичних завдань.

Так, за результатами «Європейського опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків» (ESPAD: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), проведеного в Україні у 2015 році, щоденно палять 12,2% учнівської молоді: 18,1 % хлопців та 6,7% дівчат. У середньому 83,4% учнів уживали алкогольні напої хоча б один раз протягом життя: серед 15-річних – 78,5%; 16-річних – 85%, серед 17-річних – 84,6%. 11,3% учнів 15-17 років мають досвід уживання наркотичних речовин (15,4% хлопців і 7,9% дівчат).

У цих умовах виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, що могла б захистити молоде покоління від руйнівних наслідків кризи та максимально обмежити вплив негативних чинників соціального середовища, які викривляють особистісний розвиток дитини та часто підштовхують її до порушення загальноприйнятих у суспільстві норм. У цьому ракурсі вкрай важливою є профілактична діяльність соціальних інститутів, насамперед освітніх установ, які повинні виявляти та усувати несприятливі психолого-педагогічні та соціальні умови, що зумовлюють відхилення в психічному і соціальному розвитку дітей та молоді, їхній поведінці, стані здоров'я, а також сприяти в організації життєдіяльності та дозвілля й успішній соціалізації підростаючого покоління.

Осмисленню статусу, призначення профілактики соціальних відхилень у поведінці дітей та молоді, визначенню мети, змісту, завдань, характеристиці її різноманітних аспектів присвятили свої праці вчені: О. Джужа, Ю. Заросінський, Г. Міньковський, Л. Шерман (L. Sherman) (кримінологічна профілактика злочинів, що вчиняються неповнолітніми); Р. Благута, Н. Клішевич, Б. Уелш (B. Welsh), Н. Юзікова (психолого-правові аспекти профілактики і корекції делінквентної поведінки неповнолітніх); А. Біглан (A. Biglan), Д. Брікер (D. Bricker), Л. Завацька, К. Заячковський (K. Zajączkowski), І. Зверева (основні напрями профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки); В. Оржеховська,

В. Синьов, Х. Уолкер (H. Walker), М. Фіцула (соціально-правове забезпечення профілактики відхилень у поведінці неповнолітніх); І. Козубовська, В. Овчарова, І. Парфанович, З. Гась (Z. Gaś) (подолання педагогічної занедбаності молодших школярів і рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх); С. Архипова, К. Божуцка-Сіткевич (K. Borzucka-Sitkiewicz), Г. Майборода, М. Стиглер (M. Stigler), Т. Федорченко (характеристика можливостей соціальних технологій у системі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх); С. Есквіф (S. Asquith), Т. Журавель, О. Караман, В. Лютий, Д. Маккензі (D. MacKenzie) (основні напрями профілактики та боротьби зі злочинністю неповнолітніх); О. Беца, В. Кривуша, В. Тюріна, Д. Фаррінгтон (D. Farrington) (вивчення та аналіз особливостей ресоціалізації неповнолітніх правопорушників); М. Грінберг (M. Greenberg), П. Гусак, М. Дептула (M. Deptuła), Н. Максимова, К. Окуліч-Козарин (K. Okulicz-Kozaryn), К. Осташевський (K. Ostaszewski), Л. Рень, І. Сидорук, Р. Спф (R. Spoth) (питання організації профілактичної діяльності щодо запобігання явищам поширення адиктивної поведінки у середовищі неповнолітніх); О. Безпалько, Р. Вайнола, А. Капська, П. Мігала (P. Migala) (профілактика суїцидальної поведінки неповнолітніх) та ін.

Попри новітні дослідження проблеми профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх є підстави стверджувати, що сьогодні перед нами постають соціально-педагогічні проблеми та труднощі, які достатньо успішно долалися в минулому (важковиховуваність, дитяча безпритульність, злочинність, безробіття, алкозалежність тощо). Досвід наших попередників є цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення системи профілактики соціальних відхилень і подальшого розвитку її науково-педагогічних засад. Одним із шляхів розв'язання соціально-педагогічних аспектів профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх є вивчення, систематизація та впровадження у практику здобутків провідних вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого. Значний інтерес у цьому плані становить історичний період першої половини ХХ ст., який характеризувався появою нових ідей та концептуальних підходів до організації системи педагогічної профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх та соціального виховання загалом.

Важливим і суттєвим елементом історії педагогіки є педагогічна преса, яка сприяє формуванню об'єктивного уявлення про стан педагогічної науки, народної освіти й основні проблеми, які хвилювали педагогічну громадськість у той чи інший період історії. Вагому роль у дослідженні проблем профілактики соціальних відхилень у поведінці дітей та молоді відіграє українська педагогічна періодика Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.), що виходила у світ завдяки зусиллям українських педагогічних товариств краю. Будучи матеріально незалежними від офіційної влади, галицькі педагогічні часописи, на відміну від педагогічних видань інших українських регіонів, не стали рупором офіційно-догматичних поглядів польської держави, що вигідно вирізняє їх на загальному фоні. Вони є цінним джерелом для дослідження

соціальних та освітніх процесів, що відбувалися в Україні протягом тривалого часу, за допомогою якого можна отримати інформацію про тогочасні нормативні нововведення в системі освіти, діяльність українських педагогічних товариств, нові педагогічні ідеї, результати наукових досліджень, методичні розробки та поради й прослідкувати процес формування і трансформації світогляду галицького вчителя та «вписання» українського вчительського руху в європейський контекст.

Окремі питання, дотичні до проблеми профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі Східної Галичини першої половини ХХ ст. (до 1939 р.), розкрито у працях сучасних учених, а саме: О. Бежук, Г. Білавич, Д. Герцюка, В. Дидик, Б. Савчука, Л. Сливки, Я. Стасіва та ін.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що сьогодні немає жодного розгорнутого цілісного історико-педагогічного дослідження, в якому б розглядався внесок українських учених зі Східної Галичини у розвиток теорії й практики профілактики соціальних відхилень у дітей та молоді міжвоєнного періоду ХХ ст.

Аналіз результатів теоретичних і практичних напрацювань учених із досліджуваної проблеми та її актуальність зумовили необхідність розв'язання низки *суперечностей* між:

- об'єктивною необхідністю попередження негативних явищ серед неповнолітніх і недостатньою розробленістю теоретичного підґрунтя цього процесу з опорою на досвід культурно-освітніх діячів із Східної Галичини 20 - 30-х рр. ХХ ст.;

- стрімким зростанням дитячої бездоглядності, безпритульності, рівня підліткової злочинності та невикористаними потенційними можливостями закладів освіти, позашкільних установ та громадських організацій з профілактики соціально-неприйнятних відхилень у поведінці неповнолітніх;

- позитивними досягненнями вітчизняної педагогіки у питаннях соціальної профілактики та недостатністю їх представлення в сучасній соціально-педагогічній практиці в Україні.

Отже, актуальність й недостатня розробленість проблеми, її теоретична і практична значущість, зазначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток ідей щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 роки)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тем роботи кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Удосконалення якості професійної підготовки соціальних педагогів в світлі сучасних вимог» (2011-2015 рр.), «Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу» (державний реєстраційний номер 0116U003882).

Тему дисертації затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 18 від

18.12. 2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 23. 06. 2015 р).

Об'єкт дослідження - профілактика соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх.

Предмет дослідження - становлення та розвиток ідей профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх на сторінках педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та узагальненні практичного досвіду профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у педагогічній періодиці Східної Галичини (1918-1939 рр.).

Відповідно до мети визначені такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу теоретичних аспектів профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у педагогічній періодиці Східної Галичини визначити сутнісні характеристики дефініції «профілактика соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх».

2. Дослідити чинники детермінації соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у досліджуваній період.

3. Схарактеризувати ідеї та визначити основні напрями профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх на основі історіографічного аналізу української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.)

4. Виявити можливості екстраполяції позитивного історико-педагогічного досвіду профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у сучасну соціально-педагогічну практику.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовано такі методи дослідження: *діалектичний метод*, завдяки якому отримана можливість розглянути предмет дослідження у всіх його взаємних соціальних зв'язках і залежностях; *порівняльно-історичний та герменевтичний методи* - для аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації історико-педагогічних джерел, педагогічної періодики з теми дослідження, що забезпечили проникнення у сутність процесу профілактики соціальних відхилень та визначення стану досліджуваної проблеми; *метод термінологічного аналізу* - для вивчення й уточнення понятійного поля дослідження; *хронологічний та діахронний* - для простеження розвитку ідей соціальної профілактики на сторінках педагогічних часописів Східної Галичини 1918-1939 рр.; *прогностичний метод*, що уможливив визначення перспективних шляхів використання ідей соціальної профілактики в сучасній практиці соціальної педагогіки.

Джерельна база дослідження. Фактологічна основа дисертації базувалася на документах та джерелах із фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Львів, Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка.

У процесі дослідження використано українську професійно-фахову (педагогічну) пресу міжвоєнного періоду, яка виходила у Східній Галичині впродовж 1918-1939 рр., зокрема матеріали педагогічних періодичних видань («Учительське слово», «Життя і школа», «Шлях навчання і виховання», «Методика і шкільна практика», «Світло», «Учитель», «Рідна школа», «Українська школа», «Шлях виховання й навчання», «Шлях молоді»), а також наукові праці з історії освіти та педагогічної думки України, монографії, дисертації, наукові статті сучасних авторів із досліджуваної проблеми.

Вибір **хронологічних меж** дослідження зумовлено тим, що саме у міжвоєнний період ідеї профілактики соціальних відхилень у поведінці дітей та молоді набувають значного поширення й практичного втілення серед української громади на теренах Східної Галичини. Профілактична діяльність соціальних інституцій зазначеного періоду слугувала субстанцією для становлення і розвитку сучасної практики соціально-педагогічної профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх. Нижня межа охоплює період, коли в результаті поразки національно-визвольних змагань Східна Галичина (сучасні Львівська, Івано-Франківська, центральна і південна частина Тернопільської областей) увійшла до складу Польської Республіки (Другої Речі Посполитої). Верхня межа збігається із початком Другої світової війни та включенням території Східної Галичини до складу УРСР, що призвело до запровадження цензури преси й заборони всіх українських періодичних видань, які виходили до 1939 р.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що *вперше*:

- предметом цілісного та системного аналізу став розвиток ідей профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.);

- *схарактеризовано* регіональні чинники, які обумовлювали соціально-неприйнятну поведінку у неповнолітніх у досліджуваний період (складні соціальні, економічні, політичні умови існування українського суспільства в межах Другої Речі Посполитої; провальна економічна та соціальна політика польської влади щодо українського населення; урядова політика в галузі освіти, метою якої була повна полонізація українського освітнього простору; закриття українських навчальних закладів; утруднений доступ українським громадянам до здобуття фахової освіти; заборона діяльності українських громадських дитячих та молодіжних організацій);

- *виокремлено* основні напрями педагогічної діяльності з профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у досліджуваний період (недопущення вживання неповнолітніми алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних речовин; підвищення виховної ролі українських освітніх закладів у попередженні і подоланні соціально відхиленої поведінки дітей та підлітків; підвищення ролі сім'ї у профілактиці соціально відхиленої поведінки неповнолітніх; розвиток раціональної взаємодії школи і сім'ї для попередження і подолання соціально відхиленої поведінки неповнолітніх; формування у

дитини чітких моральних орієнтирів, позитивних ціннісних орієнтацій, культури поведінки, вольових якостей та почуття власної гідності; підвищення ролі спеціальних установ з перевиховання і виправлення протиправної поведінки дітей і підлітків; використання потенціалу вчительських, просвітницьких, студентських, учнівських, «абстинентських» громадських і релігійних організацій для активізації профілактичної діяльності; активізація внутрішнього потенціалу дітей та молоді для виправлення і подолання негативних якостей і звичок, формування позитивно вмотивованого ставлення неповнолітніх до власного здоров'я та активного залучення їх до здорового способу життя).

У дослідженні:

- *уточнено*: сутність понять «соціальні відхилення», «профілактика соціальних відхилень у неповнолітніх»; особливості організації освітньо-виховного простору українських шкіл та позашкільних установ із профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх;

- *узагальнено* актуальні в сучасних умовах позитивні надбання процесу розвитку ідей профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх у вітчизняній соціально-педагогічній думці, визначено основні орієнтири; уведено до наукового обігу маловідомі та нові матеріали, що раніше не використовувалися у наукових працях, надруковані на сторінках української педагогічної періодичної преси Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.) з проблем соціального виховання дітей та молоді, ідей співпраці вчителів та батьків у процесі організації практичної профілактичної роботи з неповнолітніми, з досвіду роботи освітніх установ, учнівських гуртків, дитячих та молодіжних громадських організацій, а також товариств, об'єднань, метою діяльності яких було здійснення профілактичної діяльності в дитячому та молодіжному середовищі.

Подальшого розвитку набули питання внеску громадських та культурно-освітніх діячів минулого у розробку теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо налагодження дієвої системи профілактики соціально відхиленої поведінки у неповнолітніх у досліджуваній період.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані викладачами, студентами закладів вищої освіти, вчителями-практиками, здобувачами наукових ступенів для поглиблення знань із теорії та історії педагогіки, соціальної педагогіки, теорії та історії соціального виховання, профілактичної діяльності; у системі підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, їхнього професійного самовдосконалення та підготовки до здійснення профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до соціальних відхилень.

Отримані результати можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок з історії української соціально-педагогічної освіти, створення підручників і посібників з теорії та історії соціальної педагогіки, під час підготовки лекцій та семінарських занять із дисциплін «Теорія та історія соціального виховання», «Соціальна педагогіка», «Методика соціально-

виховної роботи», «Методика соціально-педагогічної роботи з дитячими та молодіжними організаціями», «Історія соціальної роботи», «Соціальна профілактика»; у практиці сучасного соціального виховання в закладах загальної середньої освіти різного типу, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціальних навчальних закладах для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання.

Особистий внесок здобувача. Представлені у дисертації наукові результати отримані автором самостійно. У посібнику [15] автору належать розділи 1.1; 1.3; 1.4; 2.1; 2.2; 2.4; 3.1; 3.2; 3.4; 4.1; 4.3; 4.6; 5.4; [16] – 1.1-1.4; [18] – 1.2; 1.3; 3.1; 3.2; у статті [1] – висвітлено тло життєвого шляху і роки навчання українського педагога, письменника і громадського діяча І. Филипчика; [8] – проаналізовано погляди педагогів і громадсько-освітніх діячів М. Чайковського, Я. Чуми, І. Раковського на проблему антиалкогольного та антинаркотичного виховання дітей та учнівської молоді; [9] – висвітлено погляди галицького педагога П. Будза на зміст, способи формування дисциплінованості учнів; [12] – розглянуто погляди В. Бригідера, Г. Клятта та С. Балея на проблему статевого виховання дітей та учнівської молоді; [17] – визначено складові історичного досвіду щодо організації профілактичної діяльності педагогічних працівників у контексті антиалкогольного виховання; [19] – розкрито погляди М. Паньчука і Л. Білецького на проблему шкільного і позашкільного виховання дітей та учнівської молоді; [20] – охарактеризовано погляди педагога Д. Лукіяновича на проблему соціального виховання дітей та учнівської молоді.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 657 від 27.06.2018 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1411 від 19.04.2018 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 108/03-а від 24.04.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17 1453 від 30.05.2018 р.), Чорноморського національного університету імені Петра Могили (довідка № 2/7.02.23/26 від 04.06.2018 р.), КЗЛОП «Самбірський педагогічний коледж імені Івана Филипчика» (довідка № 04-12/237 від 24.05.2018 р.), Новокалінівського навчально-виховного комплексу «Середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» (довідка № 06-11/212 від 18.04.2018 р.).

Апробація одержаних результатів дослідження. Основні результати дослідження апробовано на наукових і науково-практичних конференціях, наукових читаннях, методологічних семінарах різного рівня: *міжнародних* – «Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, Decyzja, Praktyka», (Гданськ, 2016); «Україна – Польща: ризики молодіжного стилю життя. Що маємо та чого прагнемо?» (Дрогобич, 2017); «Human Rights» (Кортрейк, Бельгія, 2017); «Забезпечення якості вищої освіти: європейські й національні стандарти та індикатори» (Старобільськ, 2017); *Всеукраїнській* – «Актуальні проблеми

практичної психології» (Дрогобич, 2017); *регіональних* – «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти» (Дрогобич, 2015); звітних науково-практичних конференціях викладачів кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, 2015, 2016, 2017, 2018 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 20 наукових працях (з них 10 одноосібних): 9 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у закордонному науковому періодичному виданні; 4 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій; 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації; 3 навчально-методичні посібники.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел (усього 449 найменувань, з них 40 – іноземною мовою) та 6 додатків на 18 сторінках.

Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, основний зміст викладено на 182 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, хронологічні й територіальні межі дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення; проаналізовано джерельну базу, висвітлено методи дослідницького пошуку; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти профілактики соціальних відхилень неповнолітніх**» представлено розгорнуту характеристику поняття «профілактика соціальних відхилень неповнолітніх», здійснено історіографічний аналіз проблеми, простежено розвиток ідей соціальної профілактики на сторінках українських періодичних педагогічних видань Східної Галичини 20-30-х рр. ХХ ст.

Встановлено, що українські та зарубіжні вчені (С. Архипова, К. Бартол, О. Безпалько, І. Богданова, З. Бондаренко, З. Гас, М. Дептула, І. Козубовська, Т. Лях, Р. Овчарова, К. Осташевський, І. Парфанович та ін.), висвітлюючи проблему соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх, використовують здебільшого поняття «девіантна поведінка» та «делінквентна поведінка», оскільки для неповнолітніх характерною ознакою схильності до соціальних відхилень є негативні прояви у вчинках та діях, які не відповідають вимогам або очікуванням соціальної спільноти.

На тлі швидких трансформаційних перетворень, які заторкнули всі підвалини сучасного українського суспільства, відчувається значне посилення дії деструктивних соціальних чинників, що призводять до значного соціального напруження та провокують поширення негативних явищ, особливо в дитячому та молодіжному середовищі. Усе це зумовлює потребу створення дієвої системи попередження соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх, здатної

допомогти підростаючому поколінню протистояти соціальним викликам та успішно вирішувати соціально-практичні завдання в майбутньому. В історії нашої країни і, зокрема Східної Галичини міжвоєнного періоду ХХ ст., є приклади успішної протидії таким соціальним проблемам, тому ефективне використання системи профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх є можливим лише на основі вивчення, аналізу та творчої інтерпретації вітчизняного соціально-педагогічного досвіду.

Аналіз тематичних педагогічних публікацій, вміщених на сторінках фахових педагогічних видань Східної Галичини 20–30-х рр. ХХ ст., підтвердив, що питання профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх належить до актуальних історико-педагогічних проблем. Встановлено, що вивченню історії періодики приділяли увагу такі українські науковці минулого, як: Е. Грицак, Б. Грінченко, А. Животко, М. Жовтобрюх, В. Ігнатієнко, І. Кривецький, М. Мартинюк, Ю. Тернопільський, Б. Ясінський та ін.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що вагомий вплив на розвиток ідей профілактики соціальних відхилень серед неповнолітніх мали українські пресові видання педагогічного спрямування Східної Галичини 20-30-х рр. ХХ ст.: «Учительське слово», яке було створене у 1912 р. і видавалося до початку Другої світової війни (з додатками «Життя і школа» (1923 р.), «Шлях навчання та виховання» (1927-1939 рр.), додаток до другого з них під назвою «Методика і шкільна практика» (1930-1938 рр.), «Світло» (1921-1922 рр.), «Учитель» (1923- 1924 рр.), «Учитель» (1925 р.), «Українська школа» (1925-1934 рр., 1938- 1939 рр.), «Українська школа» (1942-1944 рр.), «Рідна школа» (1927 р.), «Рідна школа» (1932-1939 рр.).

Рівень змістовності, полемічності і цілеспрямованості характеру статей, різноманітність та актуальність соціально-педагогічних проблем, що порушувалися на сторінках українських педагогічних періодичних видань Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.), забезпечувалися професіоналізмом, глибокою і щирою зацікавленістю великого кола авторів, серед яких були відомі представники української науки, вчителі-практики, психологи, лікарі, громадські, культурно-освітні та релігійні діячі (П. Біланюк, Л. Білецький, В. Бригідер, І. Витанович, І. Герасимович, А. Животко, С. Русова, П. Ісаїв, Ю. Каменецький, М. Коновалець, С. Конрад, Д. Коренець, П. Кривоносок, Д. Лукіянович, О. Макарушка, Г. Микетей, С. Парфанович, Є. Пеленський, І. Раковський, Е. Сельський, С. Сірополко, М. Терлецький, О. Тисовський, М. Чайковський, І. Юцишин та багато ін.).

Зазначимо, що характерною рисою матеріалів української педагогічної преси Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.) стало усвідомлення більшістю дослідників необхідності здійснення профілактичної роботи, спрямованої на подолання і попередження негативних соціальних явищ та супутніх фонових явищ в дитячому та молодіжному середовищі.

У другому розділі «**Проблема профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх на сторінках української педагогічної преси Східної Галичини (1918-1939 рр.)**» проаналізовано вплив кризових явищ в

українському суспільстві, які були спричинені Першою світовою війною та призвели до того, що неповнолітні стали однією з найуразливіших соціальних спільнот; розглянуто низку питань, що стосуються регіональних чинників детермінації соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у Східній Галичині у міжвоєнний період ХХ ст.; узагальнено досвід профілактичної діяльності українських громадських об'єднань на теренах Східної Галичини у 20-30 -х рр. ХХ ст. та виокремлено основні напрями педагогічної діяльності з профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у досліджуваній період.

Глибока трансформація суспільних відносин у Другій Речі Посполитій, яка були зумовлена наслідками Першої світової війни та повоєнними економічними та політичними негараздами, призвела до істотного посилення негативних соціальних явищ в дитячому та молодіжному середовищі («суспільних недугів»), основними формами серед яких були: пияцтво та алкоголізм, тютюнопаління, наркоманія, прояви різних форм насильства та агресії, грубе ставлення до дорослих, відчуження від шкільного середовища, підліткова злочинність, дитяча бездоглядність, бродяжництво, ухилення від суспільно-корисної діяльності, аморальність, розпушта тощо.

Аналіз наукових поглядів галицьких педагогів, психологів, медиків, громадських, культурно-освітніх та релігійних діячів Східної Галичини міжвоєнного періоду (П. Біланюка, О. Горицьвіта, Ю. Каменецького, С. Конрада, І. Раковського, Р. Савицького, Е. Сельського, Л. Ясінчука) дав змогу встановити, що у Східній Галичині, окрім загальних детермінант формування соціально відхиленої поведінки, велику роль відігравали регіональні чинники, а саме: складні соціальні, економічні, політичні умови існування українського суспільства в межах Другої Речі Посполитої; провальна економічна та соціальна політика польських властей на теренах Східної Галичини щодо українського населення; асиміляторська політика в галузі освіти, метою якої була повна полонізація освітнього простору; масове закриття українських навчальних закладів; утруднений доступ українським громадянам до здобуття фахової освіти; створення проблем з працевлаштуванням для українських педагогічних працівників; нищення українських культурно-освітніх та економічних товариств; заборона діяльності українських громадських дитячих та молодіжних організацій тощо.

Здійснено інтерпретацію профілактичних ідей українських культурно-освітніх громадських товариств, що діяли на теренах Східної Галичини в 20 - 30 - х рр. ХХ ст. Аналіз публікацій, розміщених на сторінках часописів «Світло», «Учитель», «Рідна школа», «Українська школа», «Шлях виховання й навчання», «Шлях молоді» засвідчив, що антиалкогольний та антинікотинний рух у 20-30 - х рр. ХХ ст. набув у Східній Галичині чималих масштабів та був репрезентований такими потужними українськими організаціями, як: «Відродження», «Рідна школа», «Просвіта», «Луг», «Сокіл», «Пласт», «Орли-КАУМ», «Український Спортовий союз», «Каменярі», «Союз

Протиалкогольних Гуртків Молоді» та цілою низкою учнівських та студентських протиалкогольних гуртків при українських навчальних закладах.

У розділі розглянуто й проаналізовано погляди відомих науковців, педагогів та громадсько-освітніх діячів (І. Герасимовича, Ю. Каменецького, І. Костюка, І. Раковського, О. Тисовського, М. Чайковського, Я. Чуми) на проблеми антиалкогольного, антинаркотичного та антинікотинного виховання дітей та молоді, які знайшли відображення в українських педагогічних періодичних виданнях («Світло», «Учитель», «Рідна школа», «Українська школа»). Цінним у громадсько-освітнянських доробках цих діячів було те, що провідну роль у процесі організації та здійснення профілактичної діяльності серед неповнолітніх вони відводили українській школі та українським вчителям.

Профілактична робота, яка проводилася українськими громадськими організаціями у міжвоєнне двадцятиріччя ХХ ст. на теренах Східної Галичини, тісно пов'язувалася з національним аспектом, що було зумовлено соціально-політичною ситуацією.

У процесі наукового пошуку встановлено, що галицькі дослідники 20-30-х рр. ХХ ст. пріоритетними напрямками педагогічної діяльності з профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх вважали: недопущення вживання неповнолітніми алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних речовин (П. Волчук, О. Гарасевич, І. Герасимович, М. Коновалець, І. Костюк, С. Парфанович, І. Раковський, М. Чайковський, Я. Чума); підвищення виховної ролі українських освітніх закладів у попередженні і подоланні соціально відхиленої поведінки дітей та підлітків (І. Витанович, Б. Заклинський, П. Ісаїв, С. Конрад, Д. Коренець, М. Луцкевич, М. Паньчук, Д. Петрів, В. Полянський, М. Терлецький, О. Тисовський); підвищення ролі сім'ї у профілактиці соціально відхиленої поведінки неповнолітніх (С. Балеї, П. Біланюк, С. Кривоносюк, В. Кузьмович, Р. Савицький); розвиток раціональної взаємодії школи і сім'ї для попередження і подолання соціально відхиленої поведінки неповнолітніх (О. Власійчук, А. Животко, І. Казанівський, Я. Кузьмів, А. Чайківський, І. Ющишин, М. Яцків); формування у дитини чітких моральних орієнтирів, позитивних ціннісних орієнтацій, культури поведінки, вольових якостей та почуття власної гідності (Л. Білецький, В. Бригідер, М. Валій, О. Горицьвіт, П. Ісаїв, Д. Коренець, В. Кузьмович, О. Макарушка); підвищення ролі спеціальних установ з перевиховання і виправлення протиправної поведінки дітей і підлітків (І. Раковський, С. Русова, Е. Сельський, С. Сірополко, Л. Ясінчук); використання потенціалу вчительських, просвітницьких, студентських, учнівських, «абстинентських» громадських і релігійних організацій для активізації профілактичної діяльності (А. Бучавський, П. Будз, Ю. Каменецький, С. Конрад, І. Костюк, В. Паньчук, К. Трильовський); активізація внутрішнього потенціалу дітей та молоді для виправлення і подолання негативних якостей і звичок, формування позитивно вмотивованого ставлення неповнолітніх до власного здоров'я та активного залучення їх до

здорового способу життя (О. Барвінський, Д. Лукіянович, Д. Сокульський К. Трильовський, І. Филипчак).

У третьому розділі **«Активізація діяльності українських шкіл та позашкільних закладів із профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх»** висвітлено особливості організації освітньо-виховного простору української школи в контексті профілактики соціальних відхилень неповнолітніх у досліджуваній період.

Ефективність профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх галицькі науковці та практики (П. Біланюк, Л. Білецький, П. Будз, І. Витанович, П. Ісаїв, С. Конрад, Д. Коренець, Я. Кузьмів В. Кузьмович, М. Терлецький, В. Полянський, О. Тисовський, М. Чайковський) пов'язували передусім із організацією соціально-виховного середовища школи, яке вони вважали одним з основних чинників цілеспрямованого педагогічного впливу на дітей та шкільну молодь, що дає можливість: формувати у них почуття патріотизму, громадянськості, законслухняності, совісті, честі, толерантності як ціннісних орієнтацій; готувати молодь до практичного і громадянського життя; коригувати поведінку неповнолітніх у разі відхилень; формувати нові моделі поведінки неповнолітніх із відхиленнями у поведінці; використовувати виховний потенціал позашкільних інституцій, які ставили подібні завдання.

З'ясовано, що ключова роль у процесі профілактики соціальних відхилень, відводилася особі українського вчителя, на якого покладался обов'язок налагодження гармонійних взаємин із батьками вихованців для координації зусиль щодо соціального виховання неповнолітніх.

Встановлено, що українські науковці та практики (А. Животко, П. Ісаїв, О. Макарушка, О. Тисовський) негативно ставилися до застосування методів покарання у процесі соціального виховання неповнолітніх, наголошуючи, що метод покарання має застосовуватися винятково для гальмування негативної поведінки неповнолітніх і ні в якому разі не може принижувати честь і гідність вихованців чи завдавати шкоди їх фізичному чи психічному здоров'ю.

З'ясовано, що більшість педагогів та громадсько-освітніх діячів, які публікувалися на сторінках галицьких періодичних педагогічних видань міжвоєнного періоду ХХ ст. (О. Горицьвіт, В. Кузьмович, Е. Сельський, Д. Сокульський, О. Терлецький, М. Чайковський, І. Чмола), вважали, що ефективна профілактика соціальних відхилень у неповнолітніх неможлива без морального вдосконалення дитини, яке повинно здійснюватися цілеспрямовано та неперервно через прищеплення та плекання національних, громадянських, культурних, релігійних та етичних цінностей, що притаманні українському народу.

Визначено, що ключову роль у процесі профілактики соціальних відхилень галицькі науковці, педагоги та культурно-освітні діячі (І. Герасимович, Ю. Каменецький, Я. Кузьмів, Д. Лукіянович, М. Луцкевич, В. Полянський, С. Русова, І. Свенціцький) відводили особі вчителя та наголошували на його великій відповідальності перед українським народом за процес формування високоморальної, культурної, всебічно і гармонійно

розвиненої особистості дитини зі стійкими моральними переконаннями, прагненнями до самоосвіти, самовиховання та самопізнання, здатної до соціально-значущої діяльності.

Українські педагоги та громадсько-освітні діячі зі Східної Галичини 20 - 30 - х рр. ХХ ст. зазначали, що в умовах тиску з боку польської влади на українське шкільництво та культуру, позашкільні організації та гуртки української шкільної молоді стали важливими соціальними інститутами, що на практиці вирішували актуальні соціально-профілактичні завдання, відігравали вагомий роль у процесі самовиховання та національної самоідентифікації українських школярів.

Наголошено, що провідні науковці, педагоги, психологи, громадсько-освітні діячі Східної Галичини 20-30 -х рр. ХХ ст. необхідною умовою налагодження ефективної системи профілактики соціальних відхилень у середовищі неповнолітніх, називали співпрацю школи та сім'ї, яка значно звужувала сферу стихійного та некерованого впливу негативних чинників на підростаюче покоління, перетворювала виховний простір у цілісний і неперервний процес, забезпечувала єдність виховного впливу на дітей в українській школі та сім'ї.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу теоретичних аспектів профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у педагогічній періодиці Східної Галичини (1918-1939 рр.) визначено сутнісні характеристики дефініції «профілактика соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх».

З'ясовано, що «профілактика соціальних відхилень у неповнолітніх» – це система соціальних, економічних, політичних, медичних, правових, психолого-педагогічних та інших заходів, спрямованих на попередження, усунення або нейтралізацію основних причин і умов, які зумовлюють різні соціальні відхилення негативного характеру, сприяють деформації фізичного, психічного і соціального формування особистості дитини та здійснюються через індивідуальну та групову профілактичну роботу з неповнолітніми та їхніми батьками або особами, що їх замінюють.

Історико-педагогічне вивчення ідей галицьких педагогів 20-30-х рр. ХХ ст. здійснювалося крізь призму сучасних уявлень про природу соціальних відхилень у неповнолітніх. Встановлено, що вітчизняна соціально-педагогічна теорія і практика має великий історичний досвід здійснення комплексної профілактичної діяльності, спрямованої на попередження соціально відхиленої поведінки неповнолітніх, яка базувалася на міцному теоретичному підґрунті. Доведено, що у міжвоєнній Польщі на теренах Східної Галичини силами представників української науки, вчителів-практиків, відомими громадськими та культурно-освітніми діячами, небайдужими громадянами, що об'єднали свої зусилля на ґрунті профілактичної ідеї, здійснювалася успішна робота, спрямована на подолання і попередження негативних соціальних явищ,

а саме: пияцтво, алкоголізм, наркоманія, злочинність, дитяча бездоглядність, бродяжництво, ухилення від соціально корисної діяльності, аморальність, розпуста, проституція тощо.

2. На основі аналізу тематичних наукових розвідок встановлено, що у Східній Галичині 20-30-х рр. ХХ ст., велику роль відігравали регіональні чинники, які обумовлювали відхилену поведінку у неповнолітніх, а власне: складні соціальні, економічні, політичні умови існування українського суспільства в межах Другої Речі Посполитої; провальна економічна та соціальна політика польських властей на теренах Східної Галичини щодо українського населення; урядова політика в галузі освіти, метою якої була повна колонізація освітнього простору; закриття українських навчальних закладів; утруднений доступ українським громадянам до здобуття фахової освіти; створення проблем із працевлаштуванням для українських педагогічних працівників; «поборювання» та нищення українських культурно-освітніх та економічних товариств; заборона діяльності українських громадських дитячих та молодіжних організацій тощо.

У процесі розвитку ідей профілактики соціальних відхилень окреслено наступні тенденції: залежність розвитку раціонально організованої соціальної опіки над неповнолітніми від державної та освітньої політики; підвищення ролі батьків у процесі профілактики соціально-неприйнятних відхилень у поведінці неповнолітніх; створення системи спеціальних навчально-виховних закладів для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання.

3. Результати аналізу тематичних публікацій, розміщених на сторінках педагогічних часописів «Учительське слово», «Світло», «Учитель», «Рідна школа», «Українська школа», засвідчили, що у 20-30-х рр. ХХ ст. в Східній Галичині науковцями, педагогами, громадсько-освітніми діячами висувалися різні ідеї щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх в аспекті соціально-педагогічних перетворень, а саме: усвідомлення суспільної потреби швидкого реагування на соціально-негативні явища (І. Герасимович, Ю. Каменецький, С. Парфанович, І. Раковський, Е. Сельський); пропагування «абстинентських» ідей серед неповнолітніх, педагогів і батьків (Ю. Каменецький, І. Костюк, І. Раковський, М. Чайковський, Я. Чума); активізація освітнього простору українських шкіл та опікунських закладів у контексті профілактики соціальних відхилень (О. Горицвіт, С. Конрад, Е. Сельський, Л. Ясінчук); перетворення українських закладів освіти в профілактичні осередки (Е. Сельський, О. Тисовський, М. Чайковський, І. Ющишин); формування готовності педагогічних працівників до здійснення профілактичної роботи в навчальних закладах та позашкільних установах (С. Балей, В. Бригідер, М. Чайковський, Я. Чума); урізноманітнення форм профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх (С. Балей, В. Бригідер, І. Герасимович, Ю. Каменецький, С. Конрад, М. Чайковський, Л. Ясінчук); використання досвіду громадських організацій щодо здійснення профілактичної роботи серед неповнолітніх (Ю. Каменецький, М. Коновалець, С. Конрад, І. Костюк, О. Тисовський).

4. За результатами історіографічного аналізу періодичних педагогічних видань Східної Галичини 20-30-х рр. ХХ ст. виокремлено такі напрями педагогічної профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх: недопущення вживання неповнолітніми алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних речовин; підвищення виховної ролі українських освітніх закладів у попередженні і подоланні соціально-відхиленої поведінки дітей та підлітків; підвищення ролі сім'ї у профілактиці соціально відхиленої поведінки неповнолітніх; розвиток раціональної взаємодії школи і сім'ї для попередження і подолання соціально відхиленої поведінки неповнолітніх; формування у дитини чітких моральних орієнтирів, позитивних ціннісних орієнтацій, культури поведінки, вольових якостей та почуття власної гідності; підвищення ролі спеціальних установ з перевиховання і виправлення протиправної поведінки дітей і підлітків; використання потенціалу учительських, просвітницьких, студентських, учнівських, «абстинентських» громадських і релігійних організацій для активізації профілактичної діяльності; активізація внутрішнього потенціалу дітей та молоді для виправлення і подолання негативних якостей і звичок, формування позитивно вмотивованого ставлення неповнолітніх до власного здоров'я та активного залучення їх до здорового способу життя.

5. На основі узагальнення провідних ідей галицьких науковців та практиків міжвоєнного двадцятиліття ХХ ст. виявлено можливості екстраполяції історико-педагогічного досвіду у сучасну соціально-педагогічну практику, а саме: використання соціально-педагогічних здобутків минулого у сучасних освітніх та соціокультурних умовах, які полягають у налагодженні партнерської взаємодії та використанні позитивного потенціалу неповнолітніх, батьків, школи, вчителів, громадських організацій, місцевих громад, посадових осіб, представників засобів масової інформації для пропаганди здорового способу життя, формування просоціальної поведінки у підростаючого покоління, вироблення стійкості до негативних впливів соціального середовища, запобігання можливим ризикам і небезпекам та творчого розв'язання наявних проблем, пов'язаних із соціально-негативною поведінкою дітей та молоді.

Проведене дослідження є однією із спроб цілісного вивчення тенденцій розвитку ідей профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх у вітчизняній теорії й практиці й не претендує на вичерпний аналіз проблеми. Перспективними напрямами її подальшого дослідження, на нашу думку, є вивчення соціально-педагогічних ідей видатних педагогів, політичних, релігійних та громадсько-культурних діячів 20-30-х років ХХ століття щодо профілактики соціальних відхилень, висвітлення історико-педагогічних аспектів профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Зубрицький І., Гриник І. Діяльність Івана Филипчака на посаді вчителя народних шкіл. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 2. С. 45-47.
2. Зубрицький І. Питання антиалкогольного виховання дітей та молоді на сторінках часопису «Українська школа» (1925-1943 рр.). *Молодь і ринок*. 2014. № 6 (113). С. 88-92.
3. Зубрицький І. Висвітлення проблеми співпраці школи і сім'ї на сторінках педагогічного часопису «Українська школа» (1925-1943 рр.). *Молодь і ринок*. 2015. № 4 (123). С. 126-130.
4. Зубрицький І. Проблема статевого виховання на сторінках педагогічного часопису «Українська школа» (1925-1939 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 37. С. 60-63.
5. Зубрицький І. Взаємодія школи і сім'ї з питань соціального виховання неповнолітніх на сторінках часопису «Учительське слово» (1912-1939 рр.). *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 4. С. 61-64.
6. Зубрицький І. Ретроспективний погляд на розвиток педагогічних часописів Східної Галичини 20-30-х рр. ХХ ст. *Молодь і ринок*. 2017. № 4 (147). С. 138-144.
7. Зубрицький І. «Справи» шкільного та позашкільного виховання на сторінках педагогічного часопису «Світло» (1921-1922 рр.). *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 3. С. 41-48.
8. Смеречак Л., Зубрицький І. Висвітлення проблеми антинаркотичного та антиалкогольного виховання неповнолітніх на сторінках журналу «Українська школа» (1925-1944 рр.). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 8 (313). Ч. II. С. 260-271.
9. Смеречак Л., Зубрицький І. Проблема формування дисциплінованої поведінки школярів у поглядах П. Будза. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 1. С. 107-114.
10. Зубрицький І. Українські педагоги про вплив соціального середовища на поведінку неповнолітніх: за матеріалами періодичних педагогічних видань Східної Галичини (1918-1939 рр.). *Virtus: Scientific Journal*. 2018. № 23. С. 92-95.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Зубрицький І. Проблеми соціального виховання дітей та молоді на сторінках педагогічного часопису «Українська школа» (1925-1939 рр.). *Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти: збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції з нагоди 15-річчя кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти (Дрогобич, 15-16 жовт. 2015 р.)*. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. С. 72-74.

12. Zubryts'kyy I., Zubryts'ka O. The problems of antialcoholic and sex education of adolescent on the pages of the pedagogical magazine «Ukrainian school» (1925-1939). *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Aktualne naukowe problem. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka.»* (Gdansk, 30.03.2016–31.03.2016). Warszawa : Wydawca : Sp. Z o.o. «Diamond trading», 2016. С. 31-39.

13. Зубрицький І. «Антиалкогольна проблема» на сторінках «Української Школи» (1925-1943). *Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу: збірник наукових праць звітної науково-практичної конференції викладачів та студентів*. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. С.120-129.

14. Зубрицький І. Олександр Тисовський про проблеми виховання на сторінках педагогічного часопису «Світло» (1921-1922 рр.). *Актуальні проблеми практичної психології: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Дрогобич, 28 квіт. 2017 р.). Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. С. 61-68.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Зубрицький І., Смеречак Л. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями: тексти лекцій. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 112 с.

16. Зубрицький І., Смеречак Л. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями: методичні рекомендації до самостійної роботи. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 52 с.

17. Зубрицький І., Зубрицька О. Антиалкогольне та статеве виховання неповнолітніх на сторінках часопису «Українська школа» (1925-1939 рр.). *Вісник соціально-гуманітарного факультету: збірник наукових праць*. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. Вип. IV. С. 89–101.

18. Гук О., Зубрицький І. Соціальна робота в Україні: методичні рекомендації до семінарських занять для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 60 с.

19. Зубрицький І., Зубрицька О. Тенденції та проблеми виховання учнів на сторінках педагогічного часопису «Світло» (1921-1922 рр.). *Вісник соціально-гуманітарного факультету: збірник наукових праць*. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. Вип. V. С. 73–80.

20. Зубрицький І., Зубрицька О. Денис Лукіянович про соціальне виховання на сторінках педагогічного часопису «Українська Школа». *Вісник соціально-гуманітарного факультету*: збірник наукових праць. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. Вип. VI. С. 103–112.

АНОТАЦІЇ

Зубрицький І. Я. Развитие идей щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 роки). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертаційній роботі здійснено узагальнення теорії і практики педагогічної профілактики соціальних відхилень серед неповнолітніх у Східній Галичині (1918-1939 роки); окреслено провідні ідеї галицьких науковців, педагогів, психологів, громадських, релігійних та культурно-освітніх діячів досліджуваного періоду щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх; конкретизовано значення української педагогічної періодичної преси в розвитку ідей профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх у практичній діяльності українських шкіл та громадських організацій Східної Галичини першої половини ХХ століття (до 1939 року).

На основі узагальнення провідних ідей галицьких науковців та практиків міжвоєнного двадцятиліття ХХ століття визначено можливості вдосконалення сучасної системи профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх.

Ключові слова: профілактика, соціальні відхилення у неповнолітніх, українські педагогічні часописи, Східна Галичина, ідеї профілактики.

Зубрицкий И. Я. Развитие идей по профилактике социальных отклонений у несовершеннолетних на страницах украинской педагогической периодики Восточной Галичины (1918-1939 годы). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

В диссертационной работе осуществлено обобщение теории и практики педагогической профилактики социальных отклонений среди несовершеннолетних в Восточной Галичины (1918-1939 годы); очерчены главные идеи галицких ученых, педагогов, психологов, общественных, религиозных и культурных деятелей исследуемого периода по вопросам профилактики социальных отклонений у несовершеннолетних; конкретизировано значение украинских педагогических периодических изданий в развитии идей профилактики социальных отклонений у

несовершеннолетних в практической деятельности украинских школ и общественных организаций Восточной Галичины первой половины XX века (до 1939 года).

На основе обобщения идей галицких ученых и практиков межвоенного двадцатилетия XX века определены возможности совершенствования современной системы профилактики социальных отклонений у несовершеннолетних.

Ключевые слова: профилактика, социальные отклонения у несовершеннолетних, украинские педагогические журналы, Восточная Галичина, идеи профилактики.

Zubrytsky I.Y. The development of ideas related to the prevention of juvenile delinquency in the pages of Ukrainian pedagogical periodicals of Eastern Galicia (1918-1939). – A manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.05 – Social Pedagogy. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, 2019.

The study and critical rethinking of the historical and pedagogical experience of the Ukrainian national school as well as the possibility of using the pedagogical heritage of the past in the educational sphere are updated on the basis of reform currently underway in Ukraine. Crises accompanying the formation and development of Ukrainian society over the past decades have led to a significant aggravation of social problems. At the present time the most salient issues are those of immoral and illegal character, in addition to other asocial behaviors of children and adolescents, which undermine social stability. This situation leads to a reality in which the younger generation is characterized by social disinterest which leads to serious difficulties in solving socio-practical issues.

With this in mind, it is essential that social institutions – primarily educational institutions -- conduct preventive activities that are designed to ameliorate adverse psycho-biological and psycho-pedagogical social conditions that cause deviations of mental and social development of children and youth, as well as contributing to their successful socialization.

Despite of the latest research on the issue of preventing social deviations in the behavior of juveniles, we can confirm that today we are facing socio-pedagogical problems and difficulties that were successfully overcome in the past. The experience of our predecessors is a valuable resource for identifying new approaches to improve the system of juvenile delinquency prevention. One of the ways to prevent socio-behavioral deviations among juveniles is the study, systematization and introduction into practice of the achievements of native and foreign teachers from the past. Concerning this issue, significant interest is paid to the historical period of the first half of the twentieth century, which was characterized by the emergence of new ideas and conceptual approaches in the system of pedagogical prevention of socio-behavioral deviations among juveniles and social education in general.

The Ukrainian pedagogical periodicals of the Eastern Galicia during the interwar period (1918-1939), which were published by Ukrainian pedagogical societies in the region, play an important role in the study of the issues connected to the prevention of juvenile delinquency. They are a valuable resource for the study of social and educational processes that have occurred in Ukraine over a long period of time, and they provide extensive information about the contemporary normative innovations in the educational system, as well as the activities of Ukrainian pedagogical societies, new pedagogical ideas, research results, methodological developments and advice etc. Additionally, they allow us to trace the formation and transformation of Galician teachers' outlook as well as the development of the Ukrainian teachers' movement in the European context.

The object of the research is the prevention of socio-behavioral delinquency among juveniles.

The subject of the research is the formation and the development of ideas for the prevention of socio-behavioral delinquency among juveniles on the pages of pedagogical periodicals of Eastern Galicia (1918-1939).

The purpose of the research is to provide a theoretical framework and overview of practical experience in the prevention of socio-behavioral delinquency among juveniles on the pages of the pedagogical periodicals of Eastern Galicia (1918-1939).

The theoretical significance of this research is the fact that, for the first time, the development of ideas for the social prevention of juvenile delinquency on the pages of the pedagogical periodicals of Eastern Galicia (1918-1939) are used as the foundation for a holistic and systematic analysis; the pedagogical theory is supplemented by scientific knowledge about the evolution of the definition "the prevention of social deviations," as well as the importance of the Ukrainian periodical press in the development of ideas for the prevention of juvenile delinquency in Ukrainian schools and public organizations of Eastern Galicia in the first half of the twentieth century (until 1939); the relevance of cooperation between teachers, parents and the public in the prevention of juvenile delinquency were substantiated.

The results can serve as the basis for further scientific research into the history of Ukrainian socio-pedagogical education, as well as for the creation of textbooks and manuals, methodological recommendations for special courses and seminars on the theory and history of social pedagogy, and for the preparation of lectures and seminars on subjects such as the theory and history of social education, social pedagogy, the methodology of social and educational work, the methodology of social and pedagogical work with children's and youth organizations, history of social work, social prevention; and finally, they may be useful in the practice of modern social education in secondary schools, in social service centers for the families, children and youths, secondary schools and in vocational schools for social rehabilitation, social rehabilitation centers, etc.

Key words: prevention, the social deviations of juveniles', Ukrainian pedagogical periodicals, Eastern Galicia, the ideas of prevention.

Підписано до друку 28.12.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 12/18/1-3

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.